

DEDE KORKUT

Uluslararası Türk Dili ve Edebiyatı Araştırmaları Dergisi
The Journal of International Turkish Language & Literature Research
Cilt Volume 10/ Sayı Issue 26/ Aralık December 2021
Samsun-Türkiye/ Turkey www.dedekorkutdergisi.com

DOI: <http://dx.doi.org/10.25068/dedekorkut457>

Araştırma Makalesi/ Research Article

Bedreddin ile Zehra Hikâyesi Üzerine

On the story of Bedreddin and Zehra

Öz

Türk halk hikâyeciliği geleneğinin elimizdeki en eski yazma örneklerinden biri olan *Bedreddin ile Zehra* hikâyesi, Türk Dil Kurumu Kütüphanesi Türkçe Yazmaları Koleksiyonu'nda "Hikâyet-i Hâleddîn Oğlu Bedreddîn Beg'in Hikâyesidir" başlığı ve "Yz. A 1" demirbaş numarasıyla kayıtlıdır. Cönk şeklinde siyah meşin sırtlı, kiremit rengi kâğıt kaplı, mukavva cilt içerisinde. İmlası bozuktur. Bu halk hikâyesinde Sultan Orhan devrinde geçtiği söylenen bir aşk anlatılmıştır. Çalışmaya konu olan bu metnin üst başlığı "Hikâyet-i Hâleddîn Oğlu Bedreddîn Beg'in Hikâyesidir", alt başlık ise "Hâtîcetü'z-Zehrâ'nın fûkkâresidir" şeklindedir. *Bedreddin ile Zehra* hikâyesi Türk halk hikâyeciliği geleneğinin karakteristik hususiyetlerini neredeyse bütünüyle ihtiva etmektedir. Hikâyede kahramanın en önemli yardımcısı Hızır'dır. Ayrıca hikâyede bade içerek âşık olma, âşıklık yeteneği kazanma; hak âşıklığı, kadın-erkek âşıkların karşılaşmaları, muamma fasılları; âşık kahvehanesi tasvirleri; kültürel yaşama dair ayrıntılı birtakım olgular yanında kahramanın meşayih'ten biri olarak tanıtılması; yer yer müstehzi ve müstehcen ifadelerin kullanılması; halk ağzında yaygın olan atasözü ve deyimler ile zengin bir anlatım sunulmaktadır. Hikâyede Bedreddin ve Zehra'ya nispet edilen türküler -nadiren rastlanan fazla heceler dışında- kafiye ve ölçü bakımından oldukça başarılı koşma örnekleridir. Metinde Sultan Orhan devrinde geçtiği yazılı olan hikâyenin sonunda kahramanların kavuşmasını sağlayan sultanın bizzat kendisidir. Bu çalışmada söz konusu hikâye tanıtıldıktan sonra hikâyenin geniş bir özeti verilmiş; metindeki kahraman tasvirleri, formeller, ara sözler, atasözleri, deyimler örneklendirilmiş ve hikâyenin manzum kısımları değerlendirilmiştir.

Anahtar kelimeler: Halk hikâyesi, Cönk, Bedreddin ile Zehra.

Abstract

The folk tale of *Bedreddin and Zehra*, one of the oldest manuscript examples of Turkish folk storytelling tradition, is registered in the Turkish Language Institution Library Turkish Manuscripts Collection under the title "Hikâyet-i Hâleddîn Oğlu Bedreddîn Beg'in Hikâyesidir" and with fixture number of "Yz. A 1". It is in a Cönk shape, with a black leather back, covered with brick-colored paper, and in a cardboard binding. Its dictation is faulty. In this folk tale, a love that is said to have taken place during the reign of Sultan Orhan is told. The main title of this text, which is the subject of the study, is "Hikâyet-i Hâleddîn Oğlu Bedreddîn Beg'in Hikâyesidir", and the subtitle is "Hâtîcetü'z-Zehrâ'nın fûkkâresidir". The folk tale of *Bedreddin and Zehra* almost completely contains the characteristic features of the Turkish folk storytelling tradition. The most important assistant to the hero in the tale is Hızır. In addition, in the tale, a rich narrative is presented with becoming a minstrel by drinking bade, gaining the ability to be a minstrel, hak âşıklığı, a comparison between male and female minstrels, parts of enigma, depictions of minstrel coffeehouse, the introduction of the hero as one of the sheikhs along with some detailed facts about cultural life, the occasional use of sarcastic and obscene expressions, proverbs and idioms that are common in colloquial language. The folk songs attributed to Bedreddin and Zehra in the tale -except for the rare extra syllables- are very successful examples of koşma in terms of rhyme and meter. At the end of the tale, which is written to have taken place during the reign of Sultan Orhan in the text, it is the Sultan himself who brings the heroes together. In this study, after the tale in question was introduced, a broad summary of the tale was given, and hero descriptions, formals, digressions, proverbs and idioms in the text were exemplified and also the poetic parts of the tale were evaluated.

Keywords: Folk Tale, Cönk, Bedreddin and Zehra.

Özkan Daşdemir*

Muhammet Emin Altınışik**

Sorumlu Yazar Corresponding Author

* Doç. Dr.

Erzincan Binalı Yıldırım Üniversitesi
Fen Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı
Bölümü, Erzincan-Türkiye.

Elmek: odasdemir@erzincan.edu.tr

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-4308-3710>

** Dr. Öğr. Üyesi

Erzurum Teknik Üniversitesi
Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı
Bölümü, Erzurum-Türkiye.

Elmek: emin.altinisik@erzurum.edu.tr

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-5558-0426>

Makale Geçmişi Article History

Geliş Tarihi: 26.11.2021

Kabul Tarihi: 29.11.2021

E-yayın Tarihi: 24.12.2021

Atıf/ Citation:

Daşdemir, Ö. & Altınışik, M. E. (2021). Bedreddin ile Zehra Hikâyesi Üzerine. *Dede Korkut Uluslararası Türk Dili ve Edebiyatı Araştırmaları Dergisi*, 10/26, s. 44-58.

Giriş

Türk halk hikâyeciliği repertuvarına *Haleddin Oğlu Bedreddin Bey* ya da *Bedreddin ile Zehra* adlarıyla dahil edilebilecek olan hikâyeye dair ilk bilgi Cahit Öztelli'ye aittir (Öztelli, 1963: 5-8; Öztelli, 1965: 3729-3731). Öztelli, yazısında -1963 yılını kastederek- o güne kadar hiçbir yerde *Haleddin Oğlu Bedreddin Bey Hikâyesi*'nin söz konusu edilmediğini (Öztelli, 1963: 5) vurgulamıştır. Çünkü kayıtlı olan hikâyeye metnindeki "Bin yüz on birdir sene - Gûş edip pendimi diğne" dizelerinden hareketle hikâyenin telif tarihinin bulunmuş olabileceğini düşünür. Kesin bir ifade kullanmamakla birlikte 1699 miladi yılına ait olan söz konusu kaydı hikâyenin telif tarihi şeklinde kabul ederek ilgili metnin ise ele geçen en eski yazma hikâyeye olduğunu tahmin eder (Öztelli, 1963: 5). Tanıtılmasını ayrıca ele almak istediğini belirterek kahramanların tasvirlerini örneklenirmeye yetinir.

Öztelli'nin kısaca bahsettiği bu metin Türk Dil Kurumu Kütüphanesi Türkçe Yazmaları Koleksiyonu'nda "Yz. A 1" demirbaş numarasıyla kayıtlıdır. Katalogda eserin adı *Hikâye-i Bedr ed-dîn ile Zehra* şeklinde, başka bir yerde *Hikâyeti Halû' d-dîn oğlu (Bedr ed-dîn ile Zehrâ hikâyesi)* şeklinde kayıtlıdır. Bu ikinci kayıta eserin Dewey Yer Numarası "398.22" olarak kaydedilmiştir.

Herhangi bir tarih kaydının verilmediği birinci katalog kaydında metinle ilgili açıklama şöyledir: "Sözbaşları siyah mürekkeplidir. Cönk şeklinde siyah meşin sırtlı kiremit rengi kağıt kaplı, mukavva bir cilt içerisindedir." İkinci kayıttaki genel not ise şu şekildedir: "Türkçe, rik'a hatta, 90x160 mm. ölçüsünde, yazı alanı değişik ölçüde, değişik satırlı, 59 yaprakta, beyaz, sarı, yeşil, fıstıkî renkli kâğıda yazılmıştır. Sözbaşları siyah mürekkeplidir. Cönk şeklinde siyah meşin sırtlı kiremit rengi kâğıt kaplı, mukavva cilt içerisindedir. İmlâsı bozuktur. Bu halk hikâyesinde Sultan Orhan devrinde geçtiği söylenen bir aşk anlatılmıştır. Metindeki konuşmaların bir kısmı manzumdur. Cöngün 59b-60b sayfalarında Âşık Emmi'ye ait, Salim Efendi'nin 1277 [1860] yılında kaydettiği bir ilahi vardır. 61. yaprak koparılmıştır. 62b-64b sayfalarında Hz. Fatıma'nın ölümüyle ilgili 4 kaside yazılıdır."

Çalışmaya konu olan bu metnin üst başlığı "*Hikâyet-i Hâleddîn Oğlu Bedreddîn Beg'in Hikâyesidir*", alt başlık ise "*Hâtîcetü'z-Zehrâ'nın fukkâresidir*" şeklindedir. Cahit Öztelli hikâyeden bahsettiği yazısında "*fukkâresidir*" ifadesini "*Fıkrası, yani macerası demek olacak.*" (Öztelli, 1963: 5) şeklinde izah ederek okumuştur.

1. Hikâyenin Özeti

Sultan Orhan zamanında Şeyh Haleddin adında bir kimse vardır. Meşayih ten olan bu şahsın dünyada biricik evladı güzellikte emsali olmayan Bedreddin'dir. Bedreddin henüz on üç on dört yaşlarındadır. Zamanın vezirlerinden Rüstem Ali Paşa'nın da yine emsalsiz güzellikte bir kızı vardır. On bir on iki yaşlarında olan bu kızın adına Haticetü'z-Zehra Hanım derler.

Haleddin Oğlu Bedreddin Bey zikir ve duayla meşgul olduğunda Bedreddin'e gayet muhabbeti olan Hızır aleyhissalam da onunla birlikte zikir-i tevhit etmektedir. Haleddin günlerden bir gün canı sıkılıp birkaç arkadaşını da yanına alarak dergâhtan dışarı çıkar. Hızır dergâhta oğlanı görmeyince endişelenir. Bedreddin, derviş arkadaşlarıyla gezinirken Zehra'yı görür. Görür görmez kıza âşık olan Bedreddin'in aklı başından gider, oğlan bir anda titremeye başlar. Yanındaki dervişler keramet göstereceğim diye Bedreddin'in elini-dilini çözmeye çalışırlarsa da nafiye, oğlan kırk

yıllık ceset gibi cansız öylece durur. Hızır gelip oğlanı bulur, bir nefes eyler, oğlanın akli tekrar başına gelir. Kız da gözden kaybolup gider. Oğlan da kız da birbirlerini götüüp aşk ateşiyile yanmaya başlar. Dergâhta sarhoş gibi dolaşan Bedreddin hâlini kimseye bildirmez. Kız da oğlanın derviş olduğunu bilir ve dergâhtan dergâha gezerek oğlanı aramaya koyulur.

Ananın babanın biricik evladı olan Bedreddin'in hâli ebeveynlerini oldukça endişelendirir. Oğlanın hastalığının ve şifasının ne olduğunu anlamaya çalışırlar. Bir Cuma gecesi rüyasında Hızır'ın görklü suretini gören oğlan gayet şaşırır. Hızır, oğlana kendisine çok muhabbet beslediğini söyler. Hırkasını açarak oğlana bir ikramda bulunmak ister. Oğlan o esnada karşısında kızını görür. Yüzünde hastalıktan eser kalmaz. Hızır, oğlana kız aşkına ve kıza da oğlan aşkına birer bade sunar. İkisi de Marmara çirası gibi yanıp tutuşmaya başlar. Oğlan uyanınca gördüklerinin rüya olduğunu anlar. Oğlanda hastalıktan eser kalmaz. Anası babası onun bu durumundan gayet memnun olurlar.

Rüyada dervişin kendisine içirdiği badenin ne olduğunu merak eden oğlan gezinirken bir kahvehaneye rast gelir. Meğer orası ehl-i dil âşıkların çalıp çağırıldığı, askı astığı bir güzel kahvedir. Oğlan kahveden içeri girip selam verir. Ustalardan müsaade isteyerek alır sazı eline ve ilk deyişini burada söyler. Bedreddin ilk türküsünü söyledikten sonra kahvede olan âşıklar oğlana hayran kalırlar. Bir hane türkü daha söylemesini isterler. Oğlan bir türkü daha söyleyip kahveden çıkar. Herkesin gözü onda kalır.

Oğlan eve dönüp ana babasına ahvalini anlatır. Ebeveynleri oğlanın başına gelenleri anlamak ister. Oğlan sazı eline alıp kırk yıllık âşık gibi söylemeye başlar ve ana babası bu durumdan çok etkilenir. Öte yandan kızın babası Rüstem Ali Paşa gül bahçesinde kızını çağırır, kız sopasını saz gibi kullanarak türkü söyler ve babasının gönlünü hoş eder. Kız türküler söyleyince paşa gazaba gelip kızının âşık olduğunu, evlenmek istediğini düşünür ve onu bir daha gül bahçesine çağırılmaz.

Bir gün Rüstem Ali Paşa'nın sarayına önemli misafirler gelir. Paşa, adamlarını âşık bulup getirmeleri için gönderir. Paşanın adamları kahvede bir boşboğazın Bedreddin'i önermesi ile oğlanın gelmesini bekler, oğlan gelince de apar topar paşanın huzuruna oğlanı götürürler. Paşa oğlanı görüp gayet beğenir. Onunla biraz maytap geçer, oğlan da türküyle paşaya cevap verir. Paşa bir bahane bulup oğlanı cezalandırmak ister. Bu sırada harem tarafından oğlanı dinleyen kız onun düşünde bade içtiği delikanlı olup olmadığını merak etmeye başlar.

O gece paşanın sarayında konuk olan Bedreddin'in rüyasına Hızır girer. Dolusunu içtiği kızın sarayda olduğunu oğlana haber verir. Sabah olunca kız bir name yazıp oğlana gönderir. Akşam olunca oğlan tekrar fasıla başlar. Oğlanın söylediği türkülerden hareketle saraydakiler onun kıza âşık olduğunu anlar. Arap harem ağası oğlanı kırbaçla döver. Paşanın emriyle oğlanı zindana atarlar. Paşa bu durumdan rahatsız olur ve kızını Zehra'ya öfkelenir.

Oğlanın durumundan ana babası endişelenedursun; o, zindanda bir rüya görür. Rüyasında Hazreti Hızır bir name yazıp kendisine uzatmasını ister. Oğlan sabah olunca nameyi yazar, sopayla uzatır, Hazreti Hızır nameyi alıp oğlanın babasına götürür. Babası nameyi okuyunca eşini de alıp paşanın huzuruna çıkar. Paşa, oğlanı salıvermek

istemez. Bu kez oğlanın ana babası arzuhal yazıp devlete müracaat ederler. Devlet (Sultan Orhan) arzuhali okuyunca oğlanı huzuruna ister. Derhal oğlanı huzura getirirler. Oğlan hicabından kız ile ilgili bir dilekte bulunmaz. Oğlanın âşıklık istidadını duyan Sultan Orhan onu sınamak için eline bir saz veririr, oğlanı dinlemek ister. Oğlan da alır sazı eline, sultanı öven bir türkü söyler. Türküyü çok beğenen sultan; oğlana dile benden ne dilersen, der. Oğlan üç kere “saygını dilerim”, diye cevap verir.

Sultan, oğlanı hapseden paşayı Ceyhun memleketine sürgün eder. Paşa, haremmini de alıp Ceyhun memleketine gider. Oğlan da kendisine bir saz yaptırıp derviş kıyafeti giyerek kızın izin bulmak için yola koyulur. Bir yaylaya gelen oğlan buradaki kadınlara bir deyiş söyler. Kadınlarda eşini henüz kaybetmiş yeni gelin, şiiirden oldukça etkilenir. Oğlanla söyleşmeye başlar. O sırada öteden bir ihtiyar belirir. Oğlan yolcu olduğunu, kızlara yolu sorduğunu ve kızlar da eğer şiir söylerse yolu göstereceklerini söyler. İhtiyar oğlana nereli olduğunu ve nereden gelip nereye gittiğini sorar. Oğlan sazı eline alıp cevap verir. İhtiyar, oğlanı evlat edinerek evine götürmek ister. Kadınlarda oğlanın kendilerine misafir olduğunu söyleyerek oğlanı ihtiyarla göndermek istemezler. Gerçekte Hızır olan ihtiyarı kadınlarda tanımaz. Oğlan yolunu kaybettiği için Hızır imdadına yetişmiştir. Hızır, oğlanla gece o beldede misafir olur.

Diğer taraftan oğlanla söyleşen gelin, onu elde etmek için köyde ismine Acûze Zeynep Melle denilen bir kocakarıdan yardım ister. Kocakarı oğlana sihir yapar. Fakat oğlanın yanında Hızır olduğu için sihir oğlana işlemez.

Sabah olunca Hızır ile oğlan yola çıkarlar. Hızır köylülerden bir at satın alır; ata biner, oğlan da Hızır'ın ardından yürümeye başlar. Yolda önlerini haramiler keser. Haramiler oğlanın sırtındakini isterler. Saz olduğunu öğrenince de oğlanın kendilerine türkü söylemesini rica ederler. Oğlan, haramilere saz çalmaya başlar. Şiir bitince haramiler oğlandan bir daha çalmasını isterler. Oğlan bir şiir daha söyledikten sonra haramiler, sözlerden etkilenerek tövbe eder, Bedreddin ve Hızır'a arkadaş olurlar.

Bedreddin ve yol arkadaşları, Ceyhun'a varır. Oğlan bir kahvehanede çalıp söylemeye başlar. Paşa bunu duyar ve gelen âşığı kendi kızı ile yarışması için çağırır. Hızır, paşanın adamlarını geri gönderir. Paşa neden gelmediklerini sorar. Onlar da yol yorgunu oldukları için üstelemediklerini söylerler.

Bu sırada paşanın bir çocuğu olur. Bunun üzerine paşa yedi gün yedi gece eğlence düzenler. Hızır ile oğlanı paşanın huzuruna getirirler. Paşa, oğlandan bir şeyler çalmasını ister. Oğlan sazı eline alır ve söyler. Oğlanın sazı ve sözü paşanın çok hoşuna gider. Paşa, oğlana ve Hızır'a bir miktar para verip onları ertesi gün yapılacak eğlenceye davet eder.

Paşa, kızına âşıktan bahseder. Kız, badeli olmayan bir âşığa inanmadığını söyler. Babası kızıdan oğlan ile söyleşmesini ister. Oğlanı huzuruna çağırır. Ona kızıdan bahseder. Kızının saz çaldığını ve badeli âşık olduğunu söyler. Oğlana, âşıkların içtiği aşk badesinin gerçek olup olmadığını ve kendisinin de içip içmediğini sorar. Oğlan bunun ispatının saz olduğunu söyler. Paşa emreder, oğlana bir saz getirirler. Paşa; müftü, kadı ve şehrin ileri gelenlerinden birkaç kişiyi davet eder. Hızır da oğlanın sazını getirir. Oğlan sazı eline alıp çalmaya başlar. Orada bulunanlar oğlanı takdir eder. Paşa hazır misafirler de gelmişken akşam bahçede eğlence için oğlanı tekrar çağırır. Oğlan, paşanın gönlünü almak için bir fırsat olduğunu düşünür ve bu işe çok sevinir. Akşam olunca

yemekler yenir, kahveler içilir. Sonra oğlan sazını çalmaya başlar. Paşa, oğlan ve kızın atışmalarını ister. Kız hazırlanırken oğlan sazı eline alır ve söylemeye başlar. Paşa, oğlanın sözlerindeki derinliğin hikmetini müftü ve kadıya sorar. Onlar da bunun Allah vergisi olduğunu söyler.

Sıra kıza gelir, o da sazını düzenler ve söylemeye başlar. Kız söyledikten sonra oğlan kızı tanır, fakat kız oğlanı tanımaz. Paşa, kız ile oğlanın karşılaşmasını ister. Oğlan atışmaya yanaşmaz. Bu durum paşanın canını sıkır. Paşa, eğer atışmayı kabul edip kıızı yenerse ona kızını vereceğini vadeder. Oğlan izin alıp paşanın yanından ayrılır.

Bir gün oğlanın canı çok sıkılır ve şehrin dışına çıkar. Sazını eline alıp Yaradan'a yalvarır. Bu sırada Şerif Latif isminde kırkların piri ile karşılaşır. Pirden yardım ister. O da Hızır'ın yardım edemediğine kendisinin bir şey yapamayacağını söyler. Oğlan üzüntü ve keder içinde tekrar sazı eline alır. Oğlanın sazını duyan kır atlı pir tekrar oğlanın yanına gelir. Oğlana derdini sorar. Oğlan da hikâyesini anlatır. Pir ona bir mühür verir. Hızır'a saygıda kusur etmemesini söyler ve kaybolur.

Oğlan, şehre döner, kahveye gider. Hızır'ı bulamaz ve saz çalmaya başlar. Paşanın iki adamı kahvede saz çalan oğlanı alıp paşanın huzuruna getirirler. Paşa, saz çalmayı yasak ettiğini söyler ve oğlanı cezalandırmak için hapse atar. Paşa o gece rüyasında oğlanı hapisten çıkarması için uyarılır. Sabah olunca paşa, oğlanın hapisten çıkarılıp huzuruna getirilmesini emreder. Oğlan, paşanın huzuruna getirilir. Paşaya sazı ile derdini anlatır. Paşa, oğlanın sazından çok etkilenir ve dileğini gerçekleştirmek ister. O sırada Hızır ortaya çıkar ve paşaya kıızı ile bu oğlanın birbirlerinin badelerini içtiğini, ikisini de birleştirmesini söyledikten sonra kaybolur.

Paşa, oğlana kızını verir. İkisinin atışmasını arzu eden paşa bu işi ayarlamaya çalışır. Paşa, kızını çağırır ve kendisini evlendireceğini söyler. Kız; babasına evlenmeyeceğini, Allah'tan ahiret muradı istediğini belirtir. Paşa, kızını onaylar ve sazı ile bir şeyler söylemesini ister. Kız sazı eline alır ve söyler. Kız söyledikten sonra paşa, oğlanı huzuruna getirtir. Paşa, oğlan ile kızın atışmasını ister. Kız eline sazı alır, başlar söylemeye. Kız ile oğlanın atışması paşanın çok hoşuna gider. Oğlana kızının âşıklığının nasıl olduğunu sorar. Oğlan sazı eline alır ve cevap verir. Oğlanın sözüne karşılık kız sazı eline alıp cevap verir. Oğlan ile atışmaya başlayan kız, oğlana yenilir. Paşa, kızını yendiği için oğlanı kıızı ile evlendireceğine dair söz verir. Kız yenilgiden dolayı oğlana gücendir. Oğlan, kızın gönlünü hoş etmek için sazı eline alır.

Paşa, oğlana artık damadı olduğunu söyler ve kızının yanına gider. Kızına oğlanı beğenip beğenmediğini sorar. Kız kendisinin paşa kıızı olduğunu söyleyerek oğlanla evlenmek istemez. Paşa bu yüzden sözünden döner. Oğlan her şeyden habersiz kahveye gider. Kahvedekiler oğlanı alıp Cuma günleri kadın-erkeğiyle şehir halkının gidip eğlendikleri ılıcaya götürürler. Paşanın kıızı Hatice-i Zehra Hanım'da oradadır. Dostları oğlandan saz çalmasını isterler. Oğlan sazı eline alır ve söyler. Oğlan söylerken kız da oğlanı dinler. Kız, adamlarına âşığı yanına getirmelerini söyler. Oğlanın yanındakiler âşığı vermez. Kız, Paşa haremi olduklarını ve sözlerinin dinlenmesini emrederek tekrar âşığı getirmeye adamlarını gönderir. Kızın adamları oğlanı götürmek için direktince oğlanın arkadaşları ile kızın adamları arasında kavga çıkar. Etraftan gelenler ile kavga büyür. Hızır ortaya çıkar, oğlana burada kalmamasını söyler ve böylece oğlan

memleketine döner. Bu kargaşada haremağaları kızını kaçırıp paşanın sarayına getirirler. Paşa, oğlanın yakalanıp öldürülmesini emreder.

Halk, paşayı istemediğini Sultan Orhan'a bildirir. Sultan Orhan ferman buyurup paşayı azleder. Oğlan memleketine döner, anne ve babasına kavuşur. Paşa şehre gelip birkaç gün dinlendikten sonra padişah onu huzuruna çağırır. Kendisini halkın neden istemediğini sorar. Paşa ortaya çıkan âşık yüzünden sıkıntıların olduğunu söyleyerek suçu oğlanın üzerine atar. Padişah, oğlanla ilgili paşaya sorular sorar. Oğlanı padişahın huzuruna getirirler. Padişah, oğlana Ceyhun şehrine gidip gitmediğini sorar. Oğlan gittiğini söyler. Padişah, oğlana orada kavga olduğunu, bunun kimin için olduğunu sorar. Oğlan korkudan cevap vermez. O anda kırklar pirinin verdiği mühür aklına gelir ve Allah'a dua eder. Oğlan başından geçenleri padişaha anlatır. Padişah, paşaya kızını getirmesini söyler. Şayet kız isterse onu oğlan ile evlendireceğini belirtir. Oğlan sazı eline alıp çalmaya başlar.

Paşa gidip kızını padişahın huzuruna getirir. Akşam yemeği yenir ve kahveler içilir. Padişah, şeyhülislama kızın kendisine mahrem olup olmadığını sorar. Halk, padişahın evlatları olduğundan kızın mahrem olmadığını söyler. Kız örtülü kafes içinde, oğlan meydanda padişahın önündedir. Oğlan sazı eline alır ve söylemeye başlar. Padişah, oğlanın sözünden çok hoşlanır ve kız ile oğlanı imtihan etmek ister. İmtihanın sonucunda kız kazanırsa oğlana bir şey vermeyecek, oğlan kazanırsa kızını ona verecektir. Oğlan kabul eder. Kız ile oğlan söyleşmeye başlarlar ve birbirlerini incitmezler. Bu durum padişahın çok hoşuna gider. Padişah, devlet erkânını çağırır. Sultan Orhan, kız ile oğlanın nikahını kıydırıp yedi gün yedi gece düğün yapar.

2. Kahramanların Tasvirleri:

Anlatıcı/yazar, hikâyede yer alan kahramanlar Bedreddin ile Zehra'yı tasvir ederken klasik edebiyattaki güzele ait unsurları ve mazmunları kullanarak secili bir anlatım sergiler. Zehra'nın babasının tasvirinde de benzer kalıp ifadeler yer almaktadır. Hikâyenin başında asıl kahraman Bedreddin tasvir edilirken fiziksel özellikleri ön plana çıkarılarak güzelliği vurgulanır. Bedreddin, Sultan Orhan zamanında yaşayan şeyhlerden Haleddin isminde bir zatın oğludur. On üç on dört yaşlarında olan Bedreddin; melek yüzlü, uzun boylu, kırmızı dudaklı, şehla gözlü, turra kaşlı, sırma perçemli, fidan boylu, zamanın güzeli, mercan dudaklı, yakut yüzlü, saçı reyhan kokulu ve güzellikte Yusuf peygamber gibidir. Metinde Bedreddin'in tasviri şu şekildedir: *Ya nasıl hüsin-dâr idi? Bir melek-sîmâ, kâmeti bâlâ, lebleri hamrâ, gözleri şehlâ, kaşları turra, kâkûli sırma, küçücekden tâye, 'ömrime sermâye, bir ince fidan, âfet-i devrân, lebleri mercân, rûy-i bedahşân, kâkûli reyhân, tahammül mi eder buña cân, Yûsuf-ı Ken'ân, Mısır'a sultân, böyle bir oğlan... Kemâl-i yaşı hemân on üç ya on dört demekle ber-karâr olur. (2a)*

Hikâyenin bir diğer kahramanı Zehra'nın, hikâyenin başında ve muhtelif yerlerinde tasviri verilir. Bu tasvirler bazen anlatıcı/yazar tarafından bazen de hikâyede yer alan başta kızın babası olmak üzere Bedreddin ve diğer kişilerin ağzından yapılır. Bedreddin'de olduğu gibi anlatıcı/yazar, Zehra'nın da fiziksel güzelliğine dikkat çeker. Paşa kızı olan Zehra, on bir on iki yaşlarındadır. Padişahlara layıktır. Bütün gün zevk ve güzelliktedir. Cennet bahçesinin hurisi, cennet yüzlü, melek suretli, ay yüzlü, güzellikte eşi yok, güzellik bahçesi, işve elbiseli, edepli, sağlam, edalı ince vücutlu, açılmış gül dudaklı, gül bahçesinin yüzü, gözcü bakışlı, gamzesi fitne salan bir kadın ki eşi benzeri bulunmayan zamanının Zeliha'sıdır. Öyle bir kızdır ki görenlerin aklı gider. Dertlere

derman bir güzelliğe sahiptir ve Lokman bile hayret etmektedir. Dünyaya böylesi gelmemiştir ve gelmeyecektir. Metinde Zehra'nın tasviri şu şekildedir: *Ya nasıl bir kız idi? Ravza-i cennetiñ hûrisi idi. Cemâli cennet, ol mâh-ı tal'at, bir melek sûret, ol misli-î âfet, bağ-ı letâfet, yosma kıyâfet, nâz-ı nezâket, vermiş metânet. Ol yosma fidan, gonçe-i handân, rûy-i gülistân, gel eyle seyrân, bakışı niğebân, gamzesi fettân, şöyle bir zenân, misli bulunmaz, Zelîhâ-yı zamân. Böyle bir kız ki mâh-ı revnakda çâh-ı zenahdân, göreniñ 'aklı perîşân olur. (2b) Yaşı kemâli on bir on iki yaşında idi, devlet külâhu başında idi. Pâdişâha lâyük bir kız idi. Bütün gün zevk-i safâhatde, tarz-ı letâfetde idi. (2b)*

Bedreddin, Zehra'yı ilk gördüğünde kızın tasvirini şu şekilde yapar: *Bir huğ (?) içinde âfet-i devrân oturmuş, rûy-i bedahşân, hûri-yi gilmân, Zelîhâ-yı zamân, dertlere dermân, hayrettedir Lokmân, 'aceb ne seyrân, böyle bir civân, ne gelmiş ne gelecek. (3a-3b)*

Anlatıcı/yazar, kızın salınarak yürüyüşünü cennetler tavusuna ve huriye benzettikten sonra babasının gözünden Zehra'nın güzelliğine dikkat çeker: *Kızdır salınarak refât-ı tarz-ı etvâr ederek tâvus-ı cînân gibi hûrî gilmân gibi salınup gelince paşadır: "Ey dikkat göziyle bakınca serpilmiş, çağı güzelleşmiş, paşa dahu imreniyor kendi kızına! Buña 'âlem görüp nasıl dayansın? (44a-44b)*

Kız sazi eline alıp çalmaya başlarken anlatıcı/yazar, kızın fiziksel unsurlarına dikkat çeker: *İstanköy limonu gibi memeler portlamış- göreniñ 'aklı zâyi olur. (44b)*

Yine anlatıcı/yazar, kızın güzelliğinin dünyada eşi ve benzeri olmadığı metinde şu şekilde tasvir eder: *Âh efendim âh, kız da ne derecelerde kız olmuş. Ayıñ on beşi, günüñ on dördü olmuş. Hâsılı eşiñ arasan nüh kubbeniñ altında yokdur. (49b)*

Zehra'nın tanıtımından sonra anlatıcı/yazar, kızın babasının tasvirine de yer verir. Bedreddin'in tasvirinde babasının sadece şeyh olduğunu söyleyen anlatıcı/yazar; Zehra'nın babasını sadaret makamında olan güçlü kuvvetli, devrin Süleyman'ı, ikinci Hamza ve şöhretli büyük bir vezir olarak tasvir eder. Hikâyenin başlarında Zehra'nın babasının tasvir edilmesi, vakanın ekseriyatında vezirin yer almasındandır. Hikâyede vezir şu şekilde tasvir edilmiştir: *O vaktin hâlinde, devrin kemâlinde, sadâret mülkinde bir vezir-i 'âlîşân, sâhib-i merdân ammâ pehlivân, böyle kahrımân, 'âlî-cenâb, merhamet-kânu yokdur. Akrân-ı vaktin Süleymân'ı, Hamza-i sâni, pek çok şöhreti, şânu var idi. Adl-i 'adâletde, zevk-i safâhatda olurlar idi. (2a-2b)*

3. Formeller

Türk halk hikâyeciliğinde anlatıcı, hikâyeyi dinleyicinin muhayyilesinde canlı tutmak ve tekdüzelikten kurtarmak için birtakım anlatı tekniklerinden yararlanır. Bunlardan biri de söz kalıplarıdır. "Söz kalıpları, belli fikir ve duyguları, belli biçimler içinde, belli kelime grupları ile anlatırlar, gelenekseldir (Başgöz 1986: 39)." Türk halk hikâyecilik geleneğinin yazıya geçirilmiş en eski örneklerinden olan *Bedreddin ile Zehra* hikâyesi, söz kalıpları (formeller) bakımından zengin bir anlatıma sahiptir. Hikâyede, kahramanların tasvirleri başlangıç formellerinde yer almaktadır. Bağlayış formellerinde vakalar arası geçişler ve olayların birbirine bağlanması anlatıcı tarafından ustaca sağlanmıştır. Burada anlatıcının, özellikle sık sık başvurduğu *yârân-ı safâ* ifadesiyle dinleyicinin dikkatini hikâye üzerinde toplamayı amaçladığı söylenebilir. Bitiş formellerinde ise anlatıcı kahramanları kavuşturarak hikâyenin muhtevasına uygun söz kalıplarını kullanır. Diğer formellerde anlatımı güçlendirmek için anlatıcının, hikâyede formülistik sayılar ve renklere yer verdiği görülmektedir.

Bedreddin ile Zehra hikayesinde yer alan formeller şu şekildedir:

a. Başlangıç Formelleri:

“Vakt-i sa’âdetde Sultân Orhan güninde bu mâcerâlar olmuş, ‘âşıklan ma’şûk kemâlîñ bulmuş ammâ da yorılmış, yârân-ı safâ ve’s-selâm.” (1b)

“Râvî rivâyet-i şâ’irân ve bu yüzden hikâyet-i ‘ârifân şöyle hikâyet ederler ki zamân-ı evvelde ve zamân-ı saltanatlarda, râvî, Sultân Orhan güninde bir meşâyihden kimesne var, adına Şeyh Hâleddîn derler idi ve bu meşâyihin dâr-ı dünyâda bir evlâdı var idi. İsmine Bedreddîn deyü ta’bîr ederlerdi.” (2a)

b. Bağlayış Formelleri

“Ahsam sabâh oğlan çalup çağırmada olsun, biz gelelim paşa hazretlerine:” (28b)

“Aldı bakalım anasına, babasına ne söyledi, yârân-ı safâ, anlar ne dinledi:” (8b)

“Aldı bakalım huzûr-ı devletde oğlan ne söyledi yârân-ı safâ:” (20a)

“Aldı bakalım oğlan:” (48b)

“Aldı bakalım oğlan ne söyledi, harâmîler ne dinledi. Yârân-ı safâ bakalım:” (26b)

“Aldı Bedreddîn Efendi, bakalım yârân-ı safâ cânâ gaydadır:” (6a)

“Aldı kız:” (10b, 22a, 22b, 23a, 46a, 46b, 47a, 47b, 56b, 59a, 59a, 59b)

“Aldı kız bakalım ne söyledi:” (56a)

“Aldı kız yârân-ı safâ:” (37a)

“Aldı kız Zehrâ Hanım:” (45a)

“Aldı kız, bakalım ne söyledi; orada hâzırda olan cemâ’at ne dinledi:” (37a)

“Aldı oğlan:” (6b, 8b, 12b, 13b, 15a, 22a, 22b, 23b, 27b, 34a, 35b, 39b, 45b, 46a, 46b, 47a, 47b, 48a, 51a, 56b, 59a, 59b)

“Aldı oğlan bakalım:” (16a, 42b)

“Aldı oğlan gine şimdi:” (12b)

“Aldı oğlan gine yârân-ı safâ:” (13a, 42a)

“Aldı oğlan yârân-ı safâ âh:” (17b)

“Aldı oğlan, bakalım ne söyledi:” (19a)

“Aldı sazını eline, bakalım ne söyledi, ahbâbı ne dinledi:” (51a)

“Ba’de oğlandır sabâhlara kadar çalup çağırmada olsun, biz gelelim o kıza:” (25a)

“Ba’de soñradan hele oğlan oturadursın zevkinde:” (44a)

“Ba’de yârân-ı safâ:” (32b)

“Bakalım bu oğlandır yârân-ı safâ:” (12b)

“Bakalım gül bakçasında ne söyledi. Babası ve anası ve câriyeler ne dinlediler yârân-ı safâ:” (9b)

“Bakalım ne dedi:” (6a,13b)

- "Bakalım ne dedi yârân-ı safâ aldı oğlan:" (21b)
- "Bakalım oğlana ne söyledi:" (22a)
- "Bakalım yârân-ı safâ kızdır ne söyledi, anlar ne dinledi:" (10b)
- "Başladı oğlanıñ cemâline, celâline bakmakda olsun:" (23a)
- "Bir kâtib, kızın yanında; bir kâtib, oğlanıñ yanında. Bakalım kız ne söyledi, şevkelti ne dinledi:" (56a)
- "Biz gelelim oğlana:" (18b, 52b)
- "Biz gelelim yârânı safâ kıza:" (20b)
- "Biz gelelim yârân-ı safâ oğlana:" (7b)
- "Bunu bir efkâr alup çekdi sazını gössüne, bakalım ne dedi:" (38b)
- "Bunlar evrâd-ı şerîf okumakda olsun yârân-ı safâ:" (3a)
- "Bunlar varadursunlar biz gelelim kızlara:" (25a)
- "Bunlardır böyle dursunlar, biz gelelim paşaya:" (54a)
- "Bunlardır o kahvede çalup çağırmada olsun:" (30a)
- "Çekilüp konağında oturadursıñ:" (54a)
- "Dereler tepeler geçüp soğuk sulardan içüp yaylalardan geçüp günlerde bir gün:" (28b)
- "Düşdi oğlanıñ izine gitmekde olsun, sen kıssayı bu yüzden diñle:" (3a)
- "Evde bir tarafa çekilüp ağlamakda olsun, gel kıssayı oğlandan diñle:" (17b)
- "Eyledi filân derken:" (41a)
- "Gel indi kıssayı bu yüzden diñle:" (2a, 2b)
- "Gel kıssa dırâz edelim:" (38b)
- "Gel kıssayı beriden diñle:" (8a)
- "Gel kıssayı bu yüzden diñle:" (2b, 11a, 26a, 29b, 50a)
- "Gel kıssayı bu yüzden diñle yârân-ı safâ:" (14a)
- "Gel kıssayı oğlandan dinle:" (5b)
- "Gel kıssayı yârânı safâ beriden diñle:" (19b)
- "Gel şimdi kız tarafına:" (8a)
- "Gelelim biz oğlana:" (20b)
- "Gelelim oğlana:" (30a, 40b)
- "Gelelim oğlandır saza bir dest vurdı, bakalım ne söyledi:" (40b)
- "Gine tekrâr eline sazı aldı, bakalım ne söyledi:" (39b)
- "Gündüz 'itâ'at, gece 'ibâdet mürâât etmekde olsun, günlerde bir gün yâran-ı safâ:" (2b)
- "Hâsıl-ı kelâm:" (30a)
- "Hayde anı da yazalım bir tevârîhe deyüp kendine tesellî vermekde olsun:" (41b)

- "Herkes alışında verişinde olup ba'de biz geelim paşaya:" (32a)
- "Kıssa dırâz edelim yârân-ı safâ şimdi kıssayı burdan diñle:" (31b)
- "Kıssa dırâz edelim. Gel kıssayı bu yüzden [diñle]:" (18a)
- "Kıssayı oğlandan [diñle]:" (18b)
- "Kıssayı yârân-ı safâ gel diñle:" (2b)
- "Kızdır şeşperin aldı eline, ne geldi diline. Aldı kız bakalım ne söyledi:" (45b)
- "Konup göçerek soğuk suları içerek günlerde bir gün:" (21a-21b)
- "Muan'an gezmekde olsunlar:" (3a)
- "O aladursuñ, şimdi oğlan bu beyt[i] söyledi:" (19a)
- "Oğlan da sazı eline aldı, bakalım paşanın huzûrında ne söyledi, yârân-ı safâ aldı oğlan:" (30b)
- "Oğlan da sazını eline aldı, ihtiyâra bakalım ne söyledi, ihtiyâr ne dinledi:" (23b)
- "Oğlandır aldı:" (47a)
- "Oğlandır böyle söylemekde olsun, beriden:" (19b)
- "Oğlandır muhabbet etmekde olsun:" (49b)
- "Oğlandır sazına bir düzen verip aldı eline. Bakalım paşaya ne söyledi, paşa ne diñledi. Biz de oturan ahbâba söyleyelim yârân-ı safâ:" (42b)
- "Oğlandır şimdi sazı çeküp aldı bakalım kızın üstüne ne söyledi:" (41b)
- "Oğlan bî-çâre yola revân olup gitmede olsun, biz geelim beri tarafa:" (53b)
- "Onlar arayadursın, biz geelim kıssa-i devranımıza:" (7b-8a)
- "Paşanın huzûrında onlar oturadursın:" (33b)
- "Sen kıssayı beriden diñle:" (3b, 4a, 4b)
- "Sen kıssayı bu yüzden diñle:" (15a, 38a, 50b)
- "Sen kıssayı kızdan diñle:" (2b)
- "Sen kıssayı nerden diñle:" (11a)
- "Şimdi eline alup bakalım yârân-ı safâ oğlan ne dedi ve harem tarafından ne dinlediler:" (15a)
- "Şimdi gavvâsın istircâ'ını seyreyle:" (12a)
- "Şimdi kıssayı beri yüzden diñle:" (14a)
- "Şimdi kıssayı gel kızdan diñle:" (15a)
- "Şimdi o aradan:" (18b)
- "Şimdi oğlan eglenedursın:" (14b)
- "Şimdi oğlana yârân-ı safâ:" (45b)

"Şimdi oğlandır sazı eline aldı, bakalım ne söyledi, nâzenînim devlet ne dinledi:" (58a-58b)

"Şimdi oğlandır sazını eline alup bir düzen eyleyüp ba'de aldı bakalım oğlan ne söyledi, orda olanlar ne diñledi yârân-ı safâ:" (34a)

"Şimdi oğlandır yârân-ı safâ, aldı sazı eline bakalım ne dedi:" (35b)

"Şimdi sen kıssayı bu yüzden diñle:" (49b)

"Şimdi yârân-ı safâ:" (9b, 16a, 18b, 24a, 42b)

"Tekrâr oğlan cûşa gelüp aldı bakalım oğlan ne söyledi. Orada olan ahhâb ne dinledi. Yârân-ı safâ öbür 'âşıklar susa vardılar. Meydân bu oğlanındır şimdi:" (6b)

"Tekrâr oğlandır sazını âteşi âteşine aldı bakalım:" (57a)

"Uzatmayalım:" (14b)

"Uzatmayalım yâr[ân]-ı safâ:" (25b)

"Ve's-selâm" (54a)

"Yârân-ı safâ:" (10a, 11bi 12a, 21a, 26a, 29b, 32a, 35a, 37b, 38a, 49b, 52a)

"Yârân-ı safâ kıssa dırâz edelim:" (3a)

"Yârân-ı safâ kız orada çalup çalmada, oğlan burada çalup çağırmada olsun, gelelim biz kıssayı sen kızdan diñle şimdi:" (9a)

"Yârân-ı safâ o arayadursiñ, gelelim biz oğlana:" (4b)

"Yârân-ı safâ sabah oldı:" (5b)

"Yârân-ı safâ şimdi beriden:" (4a, 11a)

"Zâr-ı zâr içinde olmakda olsun, biz gelelim paşaya:" (17a)

"Zindân siyâhında oturadursiñ:" (17a)

c. Bitiş Formelleri

"Anları murâda bir Cum'a gecesi birbirine sîne-sâf etdi ve's-selâm." (60a)

"Deoletdir bunlarıñ nikâhını kıydırup yedi gün, yedi gece düğün etdi." (60a)

"Ölince 'ömürlerini zevk ile safâ ile geçirdiler ve's-selâm." (60a)

d. Diğer Formeller

"Ayıñ on beşi, günüñ on dördü olmuş." (49b)

"Deoletdir bunlarıñ nikâhını kıydırup yedi gün, yedi gece düğün etdi." (60a)

"Kemâl-i yaşı hemân on üç ya on dört demekle ber-karâr olur." (2a)

"Yaşı kemâli on bir on iki yaşında idi." (2b)

"Yedi gün yedi gece toğ düğün etmeye başladı." (30a)

4. Ara söz

Anlatıcı, hikâyeyi anlatırken salt bir anlatımdan kaçınır. Anlatı esnasında olaya kendini kaptıran anlatıcı, hikâyenin konusundan saparak icrada kendi duygu ve

düşüncelerine yer verir. Hikâye ile bir bağı olmayan bu husus, kaynaklarda “ara söz” kavramı ile açıklanmaktadır. Bu durumu şahsi değerlendirmeler olarak da ele alan İlhan Başgöz ara sözü, “Anlatıcının fikrî ufuklarını ve şahsi bağlamını icranın içine yerleştirmesi” (Başgöz 2006: 324) şeklinde tanımlar. *Bedreddin ile Zehra* hikâyesinde anlatıcı/yazar olayların seyrine bağlı olarak kişisel görüşlerini ara söz şeklinde dinleyiciye aktarmaktadır.

Hikâyede yer alan ara söz niteliğindeki ifadeler İlhan Başgöz’ün tasnifi göz önünde bulundurularak aşağıdaki şekilde yapılmıştır:

a. Açıklayıcı Öğretici Ara Sözcükler:

“Artık hâsıl-ı kelâm zevkine bakalım. Zevk demek orası demek.” (50a-50b)

“Hâsıl-ı kelâm oğlan mîn evvelinden alup mîn âhirine varıncaya kadar söyledi.” (58a)

“Meger tahkîk-i hakikat böyle imiş yârân-ı safâ Hızır’ın sözi sav boş degilmiş.” (29b)

“Oğlanın ise cânına [minnet]. Niçin dersin; belki gönüli olur da kızı baña verir deyü yetmiş biñ temennâyı birden ediyor. Hâlâ ve hâlâ, kızın yüzünü, oğlan görmedi fakat rüyâsında gördüğüdür.” (34b)

b. Görüş, Yorum ve Eleştirilerle İlgili Ara Sözcükler:

“Âh efendim âh, kız da ne derecelerde kız olmuş. Ayıñ on beşi, günüñ on dördü olmuş. Hâsıl eşiñ arasan nüh kubbeniñ altında yokdur.” (49b)

“Bakın siz bunlarıñ soñra mecrâsına bakın. Oğlanın başına çok felâketler gelse gerekdir.” (14a)

“Bunlarıñ mâcerâları çoğaldı.” (38a)

“Cümlesine câhil denir. Oğlanı diñler, mâşâ’allâh ‘aşk olsun, derler; kızı diñler, mâşâ’allâh ‘aşk olsun, derler.” (37b)

“Gel kıssayı bu yüzden diñle ki oğlan kızı tanıyor, kız oğlanı tanımıyor. Zevk burada...” (37b)

“Hâsıl-ı kelâm buların lezzetine, dadına doyulmaz ebediyyü’l-âbâd...” (8a)

“Hemân bunlarıñ kaydını Allah görsin.” (4a)

“Herkes alışında verişinde olup ba’de biz geelim paşaya:” (32a)

“Meger tahkîk-i hakikat böyle imiş yârân-ı safâ Hızır’ın sözi sav boş degilmiş.” (29b)

“Ne varsa burada var...” (50a)

“Niçin dersin, kızın sevdâsıyla ne bülbül ne zünbül gözine gözikmez idi.” (50b)

“Son encâmını Allah hayreyleye, âmîn!” (38a)

“Şimdi bu oğlanın sermâyesi âh vâhdan gayrı bir şey yok, tevhiid mevhiid onlar geriye kaldı; hemân bol bol âh etmede olsun:” (4a)

“Ya’niyâ oğlanı gâyetle hürmetli ve rifatlı tutar idi.” (3a)

“Zevki bunun soñındadır.” (35b)

c. Şahsi Serzeniş ve İtiraf İlgili Ara Sözcükler

"Allah imdâd eylesin bu ikisine." (21a)

"Ammâ araya Allah vere bir rakîb girmeyeydi..." (34b)

"Kim bilür ne saydı yârân-ı safâ." (14a)

"Lâkin içinde ne yazmış..." (15a)

"Meded Allah meded!" (20b)

"Niçin dersen?" (52b)

"Oğlanıñ ise cânına [minnet]. Niçin dersin; belki göñli olur da kızı baña verir deyü yetmiş biñ temennâyı birden ediyor. Hâlâ ve hâlâ, kızını yüzünü, oğlan görmedi fakat rüyâsında gördüğüdür." (34b)

5. Atasözü ve Deyimler

Halk hikâyelerinde anlatıcı/yazar, hikâyenin mensur kısmında sık sık atasözü ve deyimlere yer verebilir (Alptekin 2005: 43). *Bedreddin ile Zehra* hikâyesinde anlatıcı/yazar, hikâyenin akışına uygun şekilde atasözü ve deyimlerden yararlanmıştır. Mensur kısımlarda altı, manzum kısımda ise bir atasözüne tesadüf edilmiştir. Ayrıca mensur kısımda on üç deyim yer almaktadır.

Eserde geçen atasözü ve deyimler şu şekildedir:

a. Atasözleri:

"Bir vakitler tavşan dağa darılmış / O dağın tavşandan haberi yokdur." (13b)

"Bursa halısına [ip] (?) olmayalım." (12b)

"Buyurun derler, ya mahbûba ya zenginedir ikrâm." (12b)

"Dilki dilkili[gi]ni bildirinceye kadar post elden gider, menşûr sohbetdir hem bid'atdır." (53a)

"İnsân başından boran, dağ başından duman eksik degildir." (42b)

"Köpeksiz köy bulmuş, deyneksiz gezeyor!" (41b)

"Ossuruna sapan taşı erişmez." (52b)

b. Deyimler:

"Âteş saçağa sardı." (55b)

"Bu 'âlemde söz dinleyen selâmeti ve selâseti bulur, demişler." (29b)

"dağ adamı..." (49a)

"Devlet külâhı başında idi." (2b)

"El-hâleti hâzihi." (8a)

"İstanköy limonı gibi memeler portlamış göreniñ 'aklı zâyi olur." (44b)

"Kızın babasına halt etme düşdi." (60a)

"Kuşluk çorbasını ahretde içerdin." (4a)

"Marmara çırası gibi tutuşmaya başladı." (5b)

"Mecnûn gibi dağlara düşmek, bir şey deme degildir." (44b)

"Neyin nesi olduğunu çok kimse bilmeyüp biri birlerine çala satır etmekte..." (52b)

"Ya'niyâ eli ayağı yere degmeden gelüp..." (54a)

"Yârân-ı safâ uzatmayalım kâmeti, koparırsız kıyâmeti..." (30a)

6. Manzum Kısımlar

Hikâyenin manzum kısımlarında 37 şiir bulunmaktadır. Bu şiirlerden ikisi dörtlük şeklinde Bedreddin ile Zehra'nın mektuplaşmasıdır. Beş şiir "aldı oğlan", "aldı kız" şeklinde söyleşmeden ibarettir. Bunlardan biri Bedreddin'in dere kenarında bez yıkayan gelin ile diğerleri ise Zehra ile olan söyleşmesidir. Hikâyede mürettip 27 şiire "beyt", "beyt-i dü", "dü beyt" ve "beyt-i oğlan makbûl-i şâhâne", "nâme" gibi başlıklar vermiştir. Kahramanın arka arkaya söylediği deyişlerden ikincisini belirtmek için yazarın, "beyt-i dü" ve "dü beyt" başlıklarını verdiği düşünülmektedir. "Beyt-i oğlan makbûl-i şâhâne" başlığının verilmesi ise Bedreddin'in padişah karşısında söylediği deyişin padişah tarafından kabul görmesinden dolayıdır. Diğerlerinde mürettibin manzum kısımları mensurdan ayırmak için kullandığı söylenebilir.

Hikâyede yer alan şiirlerin hepsi hece vezni ile söylenmiş/yazılmıştır. Nazım birimi olarak dörtlüklerden mürekkep olan şiirlerden dörtlük şeklindekiler hariç, diğerleri koşma nazım şekline uygundur. 37 manzumeden ikisi bir dörtlük ve 35 şiir de dört dörtlükten oluşmaktadır. 4+4, 5+3 ve bir duraksız olmak üzere üç şiir 8'li hece vezni ile söylenmiş/yazılmıştır. 34 şiir de 11'li hece ölçüsü ile söylenmiş/kaleme alınmıştır. Bunlardan biri 4+4+3 duraklı, diğerleri ise 6+5 duraklıdır. Şiirlerin büyük bir bölümünde tam kafiye kullanılmıştır. Bunun yanında zengin ve yarım kafiyenin kullanıldığı şiirler de vardır. Bedreddin şiirlerinde mahlas olarak Bedri ve Bedreddin mahlasını kullanırken Zehra mahlas olarak ismini kullanır. Hikâyenin manzum bölümleri Bedreddin'in rüyadan uyanıp kahvede ilk deyişini söylemesi ile başlar. Son manzume ise Bedreddin ile Zehra'nın söyleşmesinden meydana gelmektedir.

Sonuç

Türk halk hikâyeciliği geleneğinin elimizdeki en eski yazma örneklerinden biri olan *Bedreddin ile Zehra* hikâyesi bu geleneğin karakteristik hususiyetlerini neredeyse bütünüyle ihtiva etmektedir. Hikâyede kahramanın en önemli yardımcısı Hızır'dır. Ayrıca hikâyede bade içerek âşık olma, âşıklık yeteneği kazanma; hak âşıklığı, kadın-erkek âşıkların karşılaşmaları, muamma fasılları; âşık kahvehanesi tasvirleri ve kültürel yaşama dair ayrıntılı birtakım olgular yanında kahramanın meşayih'ten biri olarak tanıtılması; yer yer müstehzi ve müstehcen ifadelerin kullanılması; halk ağzında yaygın olan atasözü ve deyimler ile zengin bir anlatım sunulmaktadır. Hikâyede Bedreddin ve Zehra'ya nispet edilen türküler -nadiren rastlanan fazla heceler dışında- kafiye ve ölçü bakımından oldukça başarılı koşma örnekleridir. Metinde Sultan Orhan devrinde geçtiği yazılı olan hikâyenin sonunda kahramanların kavuşmasını sağlayan sultanın bizzat kendisidir.

Yazmada hikâyenin telif/tasnif tarihini işaret etme ihtimali bulunan 1699 yılına dair metin içi kayıt, hikâyenin vaka zamanına ait değildir. Çünkü metinde vakanın Sultan Orhan devrinde geçtiği nakledilmiştir. Ancak yine de hikâyenin kadın kahramanı Zehra'nın koşmasında geçen bu tarihin tasnif ya da telif tarihi olduğunu kesin bir

ifadeyle iddia etmek oldukça zordur. Ayrıca cöngün sonunda çeşitli şiir ve kasidelerin kayıtlı olduğu bölümdeki 1277 [1860] tarihi, hikâye metninin de istinsah tarihini gösterebilir. Cönklerin farklı zamanlarda kaydedilen parçaların toplandığı mecmualar olduğunu düşünecek olursak 1860 yılının cönkteki bütün kayıtlara ait olup olmadığı kuşkuludur. Zira hikâye metninin ve tarih kaydı düşürülen parçaların yazı hususiyetleri de bunları farklı kişilerin yazdığı izlenimini vermektedir. Ayrıca metindeki geçiş formellerinde hem yazılı hem sözlü kültür üreticiliğini karşılayan ifadeler vardır. Metinde geçen “Bin yüz on birdir sene” [1699] ifadesi hikâyenin tasnif/telif tarihi olabilir. Ancak ilk yazıldığı fiziksel alan elimizdeki cönk olmasa gerektir. Zira 18. yüzyıl başlarının Anadolu Türkçesi hususiyetlerini çoğunlukla kapsamak ve muhafaza etmekle birlikte 19. yüzyıl ifade ve imlasını da örneklediğini düşündüren kısımlar vardır. Dolayısıyla ihtimallerden biri metnin 1699 tasnif ya da telif tarihli olduğudur. Zayıf ihtimal, metnin cönk içinde bu tarihlerde yazıya geçirildiğidir. Diğer bir ihtimal ise cöngün istinsah tarihinin en geç 1860 yılı olduğu ve söz konusu metnin 19. yüzyılda (1860 yılı veya öncesinde) yazıya geçirildiğidir.

Kaynaklar

- Alptekin, A. B. (2005). *Halk Hikâyelerinin Motif Yapısı*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Başgöz, İ. (1986). *Folklor Yazıları*. İstanbul: Adam Yayınları.
- Başgöz, İ. (2006). Sözlü Anlatımda Ara Söz: Türk Hikâye Anlatıcılarının Şahsi Değerlendirmelerine Ait Bit Durum İncelemesi, M. Ekici (Çev.). *Halkbiliminde Kuramlar ve Yaklaşımlar*. M. Ö. Oğuz vd. (Haz). Ankara: Geleneksel Yayınları. 320-348.
- Hikâyet-i Hâleddîn Oğlu Bedreddîn Beg'in Hikâyesidir*. Türk Dil Kurumu Kütüphanesi Türkçe Yazmaları Koleksiyonu: Yz. A 1.
- Öztelli, C. (1963). Halk Hikâyelerinde Kahramanın Tanımı. *Türk Dili*, 145, 5-8.
- Öztelli, C. (1965). Halk Hikâyelerinde Kahramanın Tanımı. *Türk Folklor Araştırmaları*, 190, 3729-3731.